

ПРИРОДА В ДРАМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ІФІГЕНІЯ В ТАВРІДІ»: ДІАЛОГ З АНТИЧНОЮ ТРАДИЦІЄЮ

Винар Світлана Мирославівна,
старший викладач кафедри філології
ЗВО «Український католицький університет»
ORCID ID: 0000-0001-8046-497X

У статті здійснено комплексний аналіз образів природи як складника комунікативної системи драматичної поеми Лесі Українки «Іфігенія в Тавриді». Увагу зосереджено на функціонуванні пейзажних ремарок і образів природи у структурі драматичного тексту, їхньої ролі у формуванні психологічного простору твору та розкритті внутрішнього світу головної героїні. Доведено, що природа в поемі виходить за межі декоративного тла й набуває активного комунікативного значення, виступаючи засобом передавання емоційних, екзистенційних і національно маркованих смислів.

Проаналізовано специфіку пейзажних описів у ремарках, які не лише локалізують місце дії, а й створюють особливу емоційно-зорову атмосферу, співвіднесену з душевним станом Іфігенії. Виявлено, що природні образи виконують функцію психологічного паралелізму, маркера опозиції «свого» і «чужого» простору, а також форми внутрішнього мовлення героїні. Особливу увагу приділено символіці моря як багатозначного образу, що поєднує мотиви розлуки й надії, вигнання та можливого повернення.

Особливу увагу приділено порівнянню з трагедіями Евріпіда («Іфігенія в Авліді», «Іфігенія в Тавриді»), що дає змогу окреслити специфіку модерної рецепції античного сюжету. Установлено, що якщо в Евріпіда природа виконує здебільшого локалізаційно-атмосферну функцію та передається через хор, то у Лесі Українки вона стає психологізованим, активним компонентом комунікативної системи, символом туги за батьківщиною, надії на повернення. Антична традиція постає як важливий контекст, що модернізується авторкою, збагачуючи українську літературну модерністську поетику. У статті простежено зв'язок між античним сюжетом і національною моделлю переживання ностальгії, що надає образу Іфігенії рис, близьких українському історико-культурному досвіду. Зроблено висновок, що звернення Лесі Українки до природних образів у «Іфігенії в Тавриді» сприяє модернізації античного міфу та його перезасвоєнню у контексті українського модернізму. Наукова новизна дослідження полягає в осмисленні природи як активного елемента комунікативної системи драматичної поеми.

Ключові слова: *Леся Українка, «Іфігенія в Тавриді», Евріпід, грецька мова, природа, драматична поема, комунікативна система, модернізм, компаративістика.*

Vynar Svitlana. Nature in Lesya Ukraika's drama "Iphigenia in Tauris": a dialogue with ancient tradition

The article provides a comprehensive analysis of images of nature as a component of the communicative system of Lesya Ukraika's dramatic poem "Iphigenia in Tauris". The focus is on the functioning of landscape remarks and natural images in the structure of the dramatic text, their role in shaping the psychological space of the work and revealing the inner world of the main character. It has been proven that nature in the poem goes beyond the decorative background and acquires an active communicative meaning, acting as a means of conveying emotional, existential and nationally marked meanings.

The specificity of landscape descriptions in stage directions is analysed, which not only localise the place of action, but also create a special emotional and visual atmosphere, correlated with Iphigenia's state of mind. It has been revealed that natural images perform the function of psychological parallelism, a marker of opposition between "one's own" and "foreign" space, as well as a form of the heroine's inner speech. Particular attention is paid to the symbolism of the sea as a multifaceted image that combines the motifs of separation and hope, exile and possible return.

Particular attention is paid to comparisons with Euripides' tragedies ("Iphigenia in Aulis", "Iphigenia in Tauris"), which allows us to outline the specifics of the modern reception of the ancient plot. It has been determined that while in Euripides' works nature performs mainly a localisation and atmospheric function and

is conveyed through the chorus, it becomes a psychologised, active component of the communicative system, a symbol of longing for the homeland and hope for return in Lesya Ukrainka's drama. Ancient tradition emerges as an important context, modernised by the author, enriching Ukrainian literary modernist poetics. The article traces the connection between the ancient plot and the national model of experiencing nostalgia, which gives the image of Iphigenia features close to the Ukrainian historical and cultural experience. It is concluded that Lesya Ukrainka's use of natural imagery in "Iphigenia in Tauris" contributes to the modernisation of the ancient myth and its reinterpretation in the context of Ukrainian modernism. The scientific novelty of the study lies in the understanding of nature as an active element of the the dramatic poem's communicative system.

Key words: Lesya Ukrainka, "Iphigenia in Tauris", Euripides, the Greek language, nature, dramatic poem, communicative system, modernism, comparative studies.

Вступ. Інтерпретація творчості Лесі Українки, зокрема її звернення до античних образів і мотивів, залишається одним з актуальних напрямів сучасного українського літературознавства. У працях І. Бетко, Т. Гундорової, М. Жулинського, С. Павличко, Я. Поліщука, Г. Сивоконя, В. Сулими та інших дослідників наголошується на модерному характері авторської інтерпретації традиційних сюжетів, їхній глибокій трансформації відповідно до потреб української культури кінця XIX – початку XX ст. Так, Тамара Гундорова [1] підкреслює, що Леся Українка вводить античні сюжети в новий культурний контекст, де вони перестають бути канонічною реконструкцією і стають формою модерного самовираження. Соломія Павличко [2] розглядає античні драми письменниці як вияв інтелектуального модернізму, зауважуючи, що поетеса не відтворює античність, а веде з нею діалог, проєктуючи класичні образи на проблеми сучасної їй людини. Подібну думку висловлює й Ярослав Поліщук [3], який наголошує, що античні мотиви у творчості Лесі Українки виконують функцію «культурного коду», за допомогою якого авторка осмислює теми свободи, вигнання, морального вибору та духовної відповідальності.

У більшості досліджень основна увага зосереджується на ідейно-філософських та сюжетно-образних аспектах античної рецепції, тоді як комунікативний потенціал пейзажу й ремарок у драматичних поемах письменниці залишається недостатньо висвітленим. Природні образи здебільшого інтерпретуються як складники поезики або символічної системи твору, тоді як їхній потенціал у репрезентації психологічних і світоглядних смислів залишається недостатньо вивченим. Осмислення природи як психологізованого та символічного компонента драматичної комунікації зумовлює, на нашу думку, необ-

хідність окремого аналізу й визначає актуальність запропонованого дослідження.

Мета статті – аналіз ролі природи в комунікативній системі драматичної поеми Лесі Українки «Іфігенія в Тавриді». Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань: з'ясувати специфіку пейзажних ремарок у структурі драми; простежити взаємозв'язок природних образів із внутрішнім світом героїні; визначити функції природи у формуванні мотивів ностальгії, жертвовності та національної ідентичності.

Результати. «Іфігенія в Тавриді» посідає особливе місце серед творів Лесі Українки на античні сюжети, оскільки поєднує міфологічну основу з національно маркованою проблематикою вигнання, ностальгії та духовної самотності. Написання її тісно пов'язане з біографічними обставинами життя авторки. Перебування поетеси в Криму впродовж січня – травня 1898 р. на ялтинській віллі із символічною назвою «Іфігенія» сприяло актуалізації античного образу у її творчій уяві. Подібно до міфічної героїні Леся Українка перебувала далеко від рідного краю, у вимушеній самотності, що засвідчують її листи до Івана Франка та матері. Посилаючи І. Франкові написані протягом 1897 р. вірші, поетеса робить таку приписку: «Не здивуйте з їх монотонності, адже я тут «на засланні», а вкупі зо мною і моя муза» [4, с. 211]. В образі Іфігенії поетесу приваблювала насамперед ідея безмежної любові до батьківщини, поєднана з мотивом жертвовності.

Комунікативна система драматичної поеми формується через взаємодію різнорівневих елементів тексту: монологів, діалогів, ремарок, просторово-пейзажних описів. Особливого значення набуває монолог як форма ліричного самовираження героїні, що дає змогу передати її внутрішній конфлікт між обов'язком і прагненням свободи. Слово в монологах Іфігенії виконує не лише інфор-

мативну, а й емоційно-комунікативну функцію, створюючи напружену атмосферу психологічного переживання.

Не менш важливим складником комунікативної структури драми є ремарки. У творчості Лесі Українки вони виходять за межі суто службового елемента й набувають самостійної художньої ваги. Подібно до драматургії Ібсена, Гауптмана, ремарки у «Іфігенії в Тавриді» сприяють розкриттю ідеї твору та внутрішнього світу персонажів. Відомо, що звернення до картин природи як важливого складника художнього твору властиве багатьом письменникам XIX ст., зокрема І. Нечую-Левицькому та П. Мирному. Однак у їхній творчості пейзажні картини здебільшого вибудовуються на зорових образах (достатньо згадати відомий опис природи на початку повісті «Микола Джеря» І. Нечуя-Левицького) і не пов'язані з позицією конкретного персонажа чи його індивідуальним світосприйняттям. Автори відтворюють те, що бачить і чує людина загалом, а не окрема особистість із її внутрішнім станом у певний момент.

Розгорнуті пейзажні описи, що супроводжують дію драматичної сцени Лесі Українки, формують особливий емоційно-зоровий простір. У початковій ремарці [5] змальовано храм Артеміди Таврійської з дорійською колонадою та широкими сходами, а також навколишній пейзаж: море, голі сіро-червоні скелі, узгір'я, порослі лаврами, магноліями, оливами й кипарисами. Цей опис не лише локалізує дію, а й задає загальний емоційний тон твору. Кримський пейзаж постає водночас величним і відчуженим, що підкреслює стан вигнання героїні. Природа тут виконує функцію маркера «чужого» простору, який так і не стає для Іфігенії внутрішньо освоєним.

Значущими є й окремі деталі, зокрема мармурова стежка від храму до моря. Вона символізує сакральність простору та шану таврійців до своєї богині й її жриці. Водночас ця стежка може інтерпретуватися як умовний шлях між сакральним обов'язком і мрією про повернення, адже погляд Іфігенії постійно спрямований у бік моря.

Пейзажні ремарки Лесі Українки часто мають радше «читальницький», аніж сценічний характер, що зближує поетику «Іфігенії в Тавриді» з традицією римської драми. Природа у цих описах є психологічно вмотиво-

ваним компонентом композиції, порушення якого призвело б до ідейно-естетичної дисгармонії твору. Як і в «Лісовій пісні», природа у драматичній поемі не обмежується роллю тла. Вона вступає у складну взаємодію із внутрішнім світом героїні, набуваючи символічних значень. Проте якщо в «Лісовій пісні» природа персоніфікується й постає як дійова особа, то в «Іфігенії в Тавриді» вона функціонує як простір духовної комунікації.

Особливого значення набуває образ моря, що є одним із ключових символів драми. Море постає як фізична межа між героїнею та батьківщиною і водночас як єдиний можливий шлях повернення. Воно вбирає у себе амбівалентні смисли розлуки й надії, небезпеки й визволення. Постійне звернення Іфігенії до морського обр'я перетворює його на візуалізований образ ностальгії.

Порівняльний аналіз драматичної поеми Лесі Українки «Іфігенія в Тавриді» з трагедіями Еврипіда «Іфігенія в Авліді» та «Іфігенія в Тавриді» дає змогу чіткіше окреслити специфіку модерної рецепції античного сюжету. В античній драматургії природа постає передусім як усталений сценічний простір, що виконує локалізаційну та атмосферну функції. Тут варто також урахувати специфіку античного театрального мислення, у межах якого формувалися трагедії Еврипіда. Для давньогрецької драми природа не була самостійним об'єктом психологічного переживання героя у модерному розумінні, а радше входила до космічного порядку, підпорядкованого долі (гр. μοῖρα) та волі богів. Просторові характеристики: море (гр. θάλαττα), вітер (гр. ἄνεμος), безплідний або варварський край (гр. ἡ βάρβαρος καὶ ἄκαρπος γῆ) функціонували як знаки об'єктивного світоустрою, що визначає людське буття. Саме тому у Еврипіда природні образи не індивідуалізуються, а подаються узагальнено, часто через хоріві партії, які репрезентують колективний досвід і загальнолюдський вимір трагедії.

У цьому контексті важливу роль відіграє образ моря, що в античній традиції символізує межу між «своїм» і «чужим», еллінським і варварським світом. У «Іфігенії в Тавриді» Еврипіда море постає як простір небезпеки й водночас можливого спасіння, однак не стає об'єктом внутрішнього діалогу героїні; її емоційний стан артикулюється переважно через риторично оформлені монологи та

хорові стасими. Таким чином, природа залишається елементом драматичної ситуації, але не психологічним дзеркалом персонажа.

У трагедії «Іфігенія в Тавриді» простір варварської землі окреслюється загальними штрихами, що підкреслюють її віддаленість і небезпечність, але не передають внутрішнього стану героїні через природні образи. Туга за батьківщиною артикулюється хором еллінських полонянок і має колективний характер: *Та найсолодша для нас / Була б вість, що з Еллади причалив / Мореплавець якийсь, аби край / Нашій службі покласти – / Безвідрадній неволі!.. / О якби ж то мені хоч у сні / Дім свій, любові вітчизну / Привітати!* (436–443) [6]. У «Іфігенії в Авліді» символіка природи також підпорядкована логіці міфологічної необхідності: відсутність вітру, що затримує ахейський флот, постає знаком фатальної зумовленості подій: *Ні звуку довкіл. Не скрикне птах, / Ані море хлюпнеться. Мовчить Евріп (10–11)* [7].

Натомість у драматичній поемі Лесі Українки природа набуває якісно іншого статусу. Вона стає активним компонентом комунікативної системи твору, засобом психологічної саморепрезентації героїні. Пейзажні ремарки й образи стихій перебувають у тісному зв'язку із внутрішнім світом Іфігенії, виконуючи функцію внутрішнього монологу, винесеного назовні. Якщо в Еврипіда роль посередника між людиною і світом виконує хор, то в Лесі Українки цю функцію перебирає на себе природа, через яку героїня веде діалог із батьківщиною, минулим і власною долею.

Природа активно присутня й у мовленні героїні. Осінній вітер, шум кипарисів, зимові бурі стають своєрідними співрозмовниками Іфігенії, через яких вона вербалізує власний душевний стан. У її уявленні далека Арголіда асоціюється з «вічною весною», тоді як Таврида постає простором холоду й хаосу: *... на сій чужій чужині ... / Хутко вже й зимовий (вітер) / По сій діброві звіром зареве, / Закрутиться на морі сніговиця, / І море з небом зіллється в хаос...* [5, с. 167].

Природні образи тут виконують функцію внутрішнього монологу, винесеного назовні. Леся Українка, звертаючись до античного

сюжету, істотно трансформує цю модель. Вона переносить акцент із колективного на індивідуальне, із міфологічно зумовленого космосу на внутрішній світ особистості. Природа у її «Іфігенії в Тавриді» набуває рис суб'єктивного простору, що резонує з емоційним станом героїні. Саме у цьому виявляється модерністська переінтерпретація античної традиції: природні образи перестають бути лише знаками долі й перетворюються на активний засіб комунікації між героїнею, її пам'яттю та національно окресленим образом батьківщини. Така трансформація свідчить не лише про індивідуально-стильову манеру Лесі Українки, а й про ширший культурний процес – переосмислення античної спадщини в координатах нової, психологізованої та національно зорієнтованої літератури.

Урятування Іфігенії від смерті на жертівнику не приносить їй справжнього визволення. Як жриця Артеміді вона сумлінно виконує обов'язки, проте духовно залишається в рідному краї. Лише спогади про батьківщину та близьких зігрівають її душу. У цьому контексті ностальгія набуває національно забарвленого характеру, що дає підстави говорити про українську модель переживання вигнання, про яку писала Ліна Костенко: *«Тут – українська модель ностальгії. Древні греки, мабуть, якось інакше відчували батьківщину... Для них і небо було батьківщиною, бо дехто з них і за походженням був звідти»* [8, с. 7].

Висновки. У результаті проведеного аналізу встановлено, що природа в драматичній поемі Лесі Українки «Іфігенія в Тавриді» виконує низку взаємопов'язаних функцій: психологічну, символічну та комунікативну. Вона виступає активним елементом художньої структури твору, забезпечуючи передачу внутрішнього стану героїні, актуалізацію мотивів ностальгії, жертвності та національної ідентичності. Через природні образи Леся Українка модернізує античний сюжет, надаючи йому національного звучання й універсального екзистенційного змісту, що розширює можливості інтерпретації творчості письменниці в контексті українського модернізму.

Література:

1. Гундорова Т. *ПроЯвлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму*. Львів : Літопис, 1997. 300 с.

2. Павличко С.Д. Дискурс модернізму в українській літературі : монографія. Київ : Либідь, 1997. 360 с.
3. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму : монографія. Івано-Франківськ : Лілея – НВ, 2002. 392 с.
4. Українка Л. Публікації. Статті. Дослідження. Київ : АН УРСР, 1960. 358 с.
5. Українка Л. Іфігенія в Тавриді. *Зібрання творів* : у 12 т. Київ : Наукова думка, 1975. Т. 1. С. 165–170.
6. Евріпід. Іфігенія в Тавриді. *Трагедії* / пер. з давньогр. А. Содомори та Б. Тена. Київ : Основи, 1993. С. 339–388.
7. Евріпід. Іфігенія в Авліді. *Трагедії* / пер. з давньогр. А. Содомори та Б. Тена. Київ : Основи, 1993. С. 285–338.
8. Костенко Л. Поет, що йшов сходами гігантів. *Леся Українка. Драматичні твори*. Київ : Дніпро, 1989. С. 5–8.

References:

1. Hundorova, T. (1997). ProIavlennia slova. Dyskursiia rannioho ukrains'koho modernizmu. Postmoderna interpretatiia [The Manifestation of the Word. The Discourse of Early Ukrainian Modernism. Postmodern interpretation]. Lviv : Litopys. 300 s. [in Ukrainian].
2. Pavlychko, S.D. (1997). Dyskurs modernizmu v ukrainskii literaturi [The Discourse of Modernism in Ukrainian Literature]. Monohrafiia. Kyiv : Lybid. 360 s. [in Ukrainian].
3. Polishchuk, Ya. (2002). Mifolohichniy horyzont ukrainskoho modernizmu [The mythological horizon of Ukrainian modernism] : monohrafiia. Ivano-Frankivsk : Lileia – NV. 392 s. [in Ukrainian].
4. Ukrainka, L. (1960). Publikatsii. Statti. Doslidzhennia [Publications. Articles. Research]. Kyiv : AN URSR, 1960. 358 s.
5. Ukrainka, L. (1975). Ifigenija v Tavridi [Iphigenia in Tauris]. Zibrannia tvoriv [Collection of works]: u 12 t. Kyiv : Naukova dumka. vol.1, S. 165–170. [in Ukrainian].
6. Evripid. (1993). Ifigeniia v Tavridi [Iphigenia in Tauris]. *Trahedii [Tragedies]* / per. z davniohr. A. Sodomory ta B. Tena. Kyiv : Osnovy, 1993. S. 339–388 [in Ukrainian].
7. Evripid. (1993). Ifigeniia v Avlidi [Iphigenia in Aulis]. *Trahedii [Tragedies]* / per. z davniohr. A. Sodomory ta B. Tena. Kyiv : Osnovy. S. 285–338 [in Ukrainian].
8. Kostenko, L. (1989). Poet, shcho yshov skhodamy hihantiv [The Poet Who Walked the Giants' Stairs]. *Lesia Ukrainka. Dramatychni tvory* [Lesya Ukrainka. Dramas]. S. 5–8. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 02.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.04.2026